

MODERNISMUL

Este o tendință generală care se manifestă în literatura și arta universală, începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și până după al Doilea Război Mondial, când va fi substituită de postmodernism. În poezie, se consideră că anul de naștere al liricii moderne este 1857, când Charles Baudelaire publică *Florile răului*.

Caracteristici

- se definește în opoziție cu tradiția care apără un anumit ideal de frumusețe neschimbător și transcendent, modernismul însemnând *noul*, *schimbarea*, *diferența*;
- ruptura de tradiție și, adesea, revolta împotriva moștenirii creștine;
- artistul modern caută „caracterul frumosului actual”, tocmai de aceea accentul cade pe *originalitate*;
- instaurarea *artificialului* și eliminarea naturalului: referințele noilor artiști sunt la lumea marilor orașe, la epoca tehnicii;
- arta este un construct al *imaginației*;
- inaderența la real, respingerea disprețuitoare a lumii reale, de-realizarea realului: arta descompune întreaga creație și apoi creează o lume nouă care nu mai urmează legile lumii obișnuite, ordinea „normală”;
- indiferența față de gustul publicului comun (numită de Hugo Friedrich „plăcerea aristocratică de a displăcea”) în raport cu care autorul modernist, care nu se mai adresează decât unei elite, unor „inițiați”, adoptă o atitudine sfidătoare.

Poezia modernă

- transformarea negativului, a *urâtului* în frumusețe; fascinație (modernismul nu mai tolerează conceptul vechi de frumusețe) – *estetica urâtului*;
- estetica modernă „dă un sentiment de *înstrăinare*, de *mister* și, în cele din urmă, de *nefericire*” (Baudelaire), cultivând un frumos în același timp infernal și divin;
- se descoperă analogii și legături noi, cum ar fi cea între poezie și matematică (vezi poezia lui Ion Barbu), ceea ce duce la ermetizarea poeziei;
- predilecția pentru poezia de cunoaștere și preferința pentru artele poetice;
- există o disonanță între formă și conținut, ceea ce generează ambiguitate, aparentă incoerență, tensiuni nerezolvate etc.;
- teoria magiei limbajului și a fanteziei, cultivată mai ales de către adepții „poeziei pure”, printre care se numără Mallarmé și, la noi, Ion Barbu;
- *principiul fanteziei dictatoriale* – poetul modernism nu mai „redă”/„exprimă”, ci își propune să creeze universuri posibile, care se supun doar propriei sale imaginații;
- poezia modernă se bazează pe metaforă, de aceea a fost numită poezia metaforei; metafora este constituită din alăturări șocante, aparent incompatibile;
- transfigurarea realului;
- „noul limbaj” caracterizat prin: ambiguitate, metaforism, sintaxă eliptică sau contorsionată, dislocare topică, preferință pentru versul alb.

Modernismul poetic românesc

- **perioada interbelică:** poeții Tudor Arghezi, Ion Barbu, Lucian Blaga, criticul literar Eugen Lovinescu
- **perioada postbelică:** neomodernismul generației '60 (Nichita Stănescu)

Romanul modernist (de analiză): Mircea Eliade, Camil Petrescu

Romanul de analiză s-a impus în literatura secolului al XX-lea ca o reacție împotriva romanului de tip obiectiv. Prozatorii acestui secol (influențați de psihologia și filosofia epocii) s-au arătat preocupați de analiza stărilor de conștiință și au respins convențiile prozei realiste (mai ales prezența naratorului omniscient), afirmând că acestea generează o evidentă lipsă de autenticitate.

Particularități

- prezența naratorului-personaj, care relatează la persoana I și nu mai deține atributele omniscienței și omnipotenței (narațiune cu focalizare internă);
- ordinea evenimentelor nu mai este cronologică;
- nu mai contează lumea și faptele, ci individul și interioritatea, memoria lui; deplasarea de accent de la acțiunea propriu-zisă la viața interioară a personajelor și de la creație la analiză (în accepția dată acestor termeni de G. Ibrăileanu);
- conflictul este, de obicei, psihologic; conflictul exterior are o importanță secundară sau poate lipsi;
- personajele (de regulă intelectuali) au o viață sufletească de o mare bogăție și complexitate, se confruntă cu probleme de ordin moral sau existențial și își analizează permanent propriile reacții interioare, acționează spontan și imprevizibil;
- timpul se subiectivizează, devine „timp interior” și funcționează principiul memoriei involuntare, care face ca evenimentele să nu mai fie relatate în ordinea lor cronologică, ci într-o ordine subiectivă, așa cum sunt percepute de conștiința naratorului-personaj;
- întrebuințarea unor tehnici și modalități specifice: analiza psihologică, monologul interior, tehnica fluxului de conștiință;
- apare imperativul autenticității care se concretizează în estomparea limitelor dintre ficțional și nonficțional, prin abordarea unor formule cum ar fi jurnalele, memoriile, romanul epistolar sau „dosarul de existențe”;
- influența noilor orientări din filosofie (Bergson, Husserl) și psihologie (Freud);
- creațiile au caracterul unor „opere deschise” în care finalul nu lămurește în totalitate destinele personajelor.

Expresivitatea metaforei

PENTRU ÎNCEPUT

1. Ce înseamnă pentru voi lumina și ce asociații puteți face în legătură cu ea? Scrieți în caiete primele cuvinte care vă vin în minte când vă gândiți la lumină. Transcrieți pe tablă cât mai multe cuvinte diferite notate de voi în caiete.

2. Grupați cuvintele sau sintagmele notate în câteva sfere semantice distincte (de exemplu, *început*, *bucurie*, *electricitate* etc.).

3. Alcătuiți grupe de câte 5 elevi. Fiecare grupă își va alege o sferă semantică. Scrieți un catren în care să folosiți cât mai multe cuvinte din lista pentru care ați optat. Alegeți tonul poeziei (grav, ironic etc.) în funcție de tema pe care urmează s-o puneți în versuri.

Lucian Blaga (1895–1961), poet, dramaturg și filozof. Fiu de preot, este al nouălea copil al familiei. Își face studiile primare la școala germană din Sebeș-Alba, urmate de Liceul „Andrei Șaguna” din Brașov și de Facultatea de Teologie din Sibiu (1914–1917), unde se înscrie pentru a evita înrolarea în armata austro-ungară. Absolvent (în 1920) al Facultății de Filozofie a Universității din Viena. În 1910 îi apar primele poezii în revista *Tribuna* din Arad. În 1919 Sextil Pușcariu îi publică *Poezele luminii*, mai întâi în *Glasul Bucovinei* și *Lamura*, apoi în volum. După terminarea studiilor, se stabilește la Cluj. Este membru fondator al revistei *Gândirea* (apărută în 1921), de care se desparte în 1942, și înființează, la Sibiu, revista *Saeculum* (1942–1943). O lungă perioadă (1926–1939), va lucra în diplomatie, fiind, succesiv, atașat de presă și consilier la legațiile României din Varșovia, Praga, Berna și Viena, ministru plenipotențiar la Lisabona. Își continuă activitatea literară și științifică, publicând în tot acest timp volume de versuri, eseuri filozofice și piese de teatru. În 1936 este ales membru al Academiei Române. Între 1939 și 1948 este profesor la Catedra de filozofia culturii a Universității din Cluj, apoi cercetător la Institutul de Istorie și Filozofie din Cluj (1949–1953) și la Secția de istorie literară și folclor a Academiei, filiala Cluj (1953–1959). După 1943, nu mai publică nici un volum de versuri originale, deși continuă să lucreze (opera sa postumă echivalând-o cantitativ pe cea antumă). Abia în 1962, opera sa reîntră în circuitul public.

LUMINA de Lucian Blaga

Lumina ce-o simt
năvălindu-mi în piept când te văd
oare nu e un strop din lumina
creată în ziua dintâi,
din lumina aceea-nsetată adânc de viață?

1) monolog
adresa iubitei
2) cosmogonia
început

Nimicul zăcea-n agonie,
când singur plutea-n întuneric și dat-a
un semn Nepătrunsul:
„Să fie lumină!”

O mare
și-un vifor nebun de lumină
făcutu-s-a-n clipă:
o sete era de păcate, de doruri, de-avânturi, de patimi,
o sete de lume și soare.

Dar unde-a pierit orbitoarea
lumină de-atunci — cine știe?

Lumina ce-o simt năvălindu-mi
în piept când te văd — minunată,
e poate că ultimul strop
din lumina creată în ziua dintâi.

„Avea în el un farmec ciudat. Întâi: tăcerile lui care erau foarte expresive. Avea, pe urmă, niște ochi demonici... [...] își concentra toată ființa în privire. S-a spus despre el că se iubea foarte mult, poate și pentru că era, în fond, un timid, un delicat, un introvertit; un introvertit, totuși, care era foarte iubit, foarte simpatizat...” care era foarte Cioculescu, *Un poet de talia lui Șerban Cioculescu, Un poet de talia lui Blaga n-o să mai fie în România până ce vei închide dumneata ochii*, în Ioan Oprea, *Lucian Blaga printre contemporani. Dialoguri adnotate*, București, Editurile Saeculum și Vestala, 1995)

Inaugurată cu *Poezele luminii* (1919), opera poetică antumă a lui Blaga cuprinde, până în 1943, încă șase volume: *Pașii profetului*, în marea trecere, *Lauda somnului*, *La cumpăna apelor*, *La curțile dorului*, *Nebănuitele trepte*. Poeziile nepublicate în timpul vieții au fost grupate de către autor în patru cicluri: *Vârsta de fier* 1940–1944, *Corăbii cu cenușă*, *Cântecul focului*, *Ce aude unicornul*. Poezie de cunoaștere, construită pe marile antinomii universale (lumină / întuneric, iubire / moarte, individ / cosmos) și având ca temă centrală misterul existenței, creația sa lirică evoluează dinspre elanurile vitaliste spre „tristetea metafizică” și dinspre imagismul pregnant metaforic spre o simplitate clasică a expresiei. Dramaturgia, alcătuită din poeme dramatice, pornește de la miturile și legende autohtone sau de la evenimente ale istoriei și culturii naționale (*Zamolxe*, *Tulburarea apelor*, *Meșterul Manole*, *Cruciada copiilor*, *Avram Iancu*). Opera filozofică este organizată în patru trilogii (a cunoașterii, a culturii, a valorilor și trilogia cosmologică). Câteva culegeri de aforisme și eseuri întregesc, alături de memorialistica din *Hronicul și cântecul vârstelor* și de romanul autobiografic *Luntrea lui Caron*, ambele publicate postum, imaginea uneia dintre cele mai complexe personalități ale culturii române moderne.

„Sete de lumină — fugă de lumină, sete de tăcere — aspirație la cuvânt, tendințe ambivalente constituie mareele, fluxul și refluxul acestui univers poetic. [...] Acest tărâm este un continent al sensibilității, al sufletescului, al spațiului psihic. Blaga e poetul animei în veșnică frământare, într-un continuu efort de autorevelare și de autodepășire. Desigur, nu înțelegem prin anima doar domeniul trăirilor subiective ale poetului, ci acela al unor experiențe depășind această subiectivitate. Lucian Blaga nu este poetul unor aventuri existențiale, ci al unor experiențe esențiale.” (Nicolae Balotă, *Lucian Blaga, poet orfic*, în vol. *Euphorion*, București, Editura pentru Literatură, 1969)

Poemul a fost publicat, în ianuarie 1919, în *Glasul Bucovinei* și este inclus în volumul de debut, *Poezele luminii*.

DISCUTAREA TEXTULUI

● Iubire și cosmos

„Prin această proiectare cosmică a iubirii poezia lui Blaga se atinge, chiar în punctul ei de pornire, cu cea eminesciană.” (George Gană, studiu introductiv la *Poezia lui Lucian Blaga*, în *Lucian Blaga, Opere*, vol. I, *Poezii antume*, București, Editura Minerva, 1982)

1. Poemul este structurat în trei secvențe distincte, diferite din punctul de vedere al construirii discursului liric:

- prima și ultima strofă — un monolog adresat iubitei;
- strofele a doua și a treia — un tablou cosmogonic;
- strofa a patra — o interogație retorică.

Găsiți în text elementele gramaticale și retorice specifice fiecărei secvențe (pronume personale, persoana, modurile și timpurile verbelor, interogația etc.).

2. Identificați și comparați planurile temporale și spațiale din primele două secvențe (adresarea către iubită și tabloul genezei).

3. O particularitate a liricii lui Blaga este folosirea sinesteziei pentru a crea imagini de o concretețe tulburătoare („Atâta liniște-i în jur de-mi pare că aud/ cum se izbesc de geamuri razele de lună.” — *Liniște*, „Lin./ lin./ lin — picuri de lumină/ și stropi de pace — cad neconținut/ din cer/ și împietresc — în mine.” — *Stalactita*). Explicați ce imagini (vizuale, auditive) diferite fuzionează în exemplele menționate și în primele două versuri ale poemului *Lumina* („Lumina ce-o simt/ năvălindu-mi în piept...”).

4. Ce semnificații are, în aceste prime două versuri, metafora luminii? Alegeți dintre variantele următoare sau propuneți altele:

- bucurie;
- emoție;
- optimism.

5. Versul al treilea introduce o asociere din alt plan: „lumina” iubirii e percepută ca un „strop din lumina/ creată în ziua din-tâi”. Găsiți în text atributele luminii primordiale și observați în ce măsură acestea se suprapun peste metafora din primele două versuri sau o completează.

6. Ce semnificație credeți că are proiectarea cosmică a iubirii în viziunea despre dragoste a poetului? Discutați variantele de mai jos sau propuneți voi altele:

- iubita este identificată cu substanța absolută a lumii;
- iubita este o ispită care strică echilibrul cosmic;
- iubita este început și sfârșit;
- iubita este o ipostază a eternului feminin.